

УДК 336.77.067

Федина В. В.

vita.fedyna.eu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3916-5932

к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

КРЕДИТНИЙ РИЗИК БАНКУ: СУТНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сутності кредитного ризику банківської установи. Актуальність теми підкреслюється тим, що природа виникнення кредитного ризику є дуже складною та багатогранною. Саме з невизначеністю або з ймовірними процесами асоціюється виникнення ризику, що призводить до складності точного прогнозування майбутніх подій. Акцентується увага на результативному (ризик розуміється як можливість настання якоїсь несприятливої події) та процесному (ризик розуміється як наслідок цілісного процесу від дії факторів формування ризикової ситуації до отримання результату внаслідок її існування) підходах до трактування поняття “ризик”. Розглянуто трактування поняття “кредитний ризик” у нормативно-правових актах і наукових працях вчених-економістів. Визначено основні елементи кредитного ризику комерційного банку: об’єкт, причина виникнення, характер дії, результат, функції. Дослідження наукової літератури дозволило узагальнити класифікацію кредитних ризиків комерційних банків за наступними ознаками – залежно від сфери виникнення, залежно від характеру охоплення, залежно від впливу на кредитний продукт, залежно від груп позичальників, залежно від виду кредитного продукту комерційного банку, залежно від можливості прогнозування. Визначено чинники, які спричиняють виникнення кредитного ризику. Зазначено, що кредитний ризик виникає у зв’язку зі змінами у функціонуванні комерційних банків, недостатнім контролем за кредитною діяльністю, порушенням відповідальності позичальника через дії, що не залежать від нього. Закцентовано увагу на двох групах факторів, що призводять до появи кредитних ризиків: внутрішніх (мікроекономічних), тобто контрольованих (визначаються специфікою діяльності комерційного банку); зовнішніх (макроекономічних), тобто неконтрольованих (дані ризики є об’єктивними і не піддаються впливу комерційного банку). Визначення природи кредитного ризику та факторів, що чинять безпосередній вплив на його виникнення, допоможе комерційним банкам ефективно контролювати ризики, визначати допустимі рівні ризику та управляти ними, а також мінімізувати вплив таких ризиків на діяльність комерційних банків.

Ключові слова: банк, ризик, кредитний ризик, ймовірність, елементи кредитного ризику, класифікація кредитних ризиків.

Fedyna Vita

vita.fedyna.eu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3916-5932

PhD in Economics, Associate Professor,

Senior Lecturer at the Department of Finance, Banking and Insurance,

National Academy of Statistics, Accounting and Auditing, Kyiv

CREDIT RISK OF THE BANK: THE ESSENCE AND CAUSES OF ITS ORIGIN

Abstract. The article is devoted to the study of the essence of the credit risk of a banking institution. The relevance of the topic is emphasized by the fact that the nature of credit risk is very complex and multifaceted. It is with uncertainty or with probable processes that the occurrence of risk is associated, which leads to the difficulty of accurately predicting future events. Emphasis is placed on effective (risk is understood as the possibility of some adverse event) and process (risk is understood as a

consequence of an integral process from the action of the factors forming a risk situation to obtaining a result as a result of its existence) approaches to the interpretation of the concept of "risk". The interpretation of the concept of "credit risk" in normative legal acts and scientific works of economists is considered. The main elements of credit risk of a commercial bank are determined: object, cause of occurrence, nature of action, result, functions. The study of scientific literature made it possible to generalize the classification of credit risks of commercial banks according to the following characteristics – depending on the area of occurrence, depending on the nature of coverage, depending on the impact on the credit product, depending on groups of borrowers, depending on the type of credit product of the commercial bank, depending on the possibility of forecasting. The factors that cause the emergence of credit risk are determined. It is noted that credit risk arises in connection with changes in the functioning of commercial banks, insufficient control over credit activity, violation of the borrower's responsibility due to actions beyond his control. Attention is focused on two groups of factors that lead to the emergence of credit risks: internal (microeconomic), i.e. controlled (determined by the specifics of commercial bank activity); external (macroeconomic), i.e. uncontrolled (these risks are objective and not subject to the influence of a commercial bank). Determining the nature of credit risk and the factors that have a direct impact on its occurrence will help commercial banks to effectively control risks, determine acceptable levels of risk and manage them, as well as minimize the impact of such risks on the activities of commercial banks.

Key words: bank, risk, credit risk, probability, elements of credit risk, classification of credit risks.

JEL Classification: G21, G32

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-27>

Постановка проблеми. Банківська сфера, безумовно, пов'язана з високим рівнем ризику, особливо коли мова йде про кредити, які є найбільш прибутковими активами для банків. Ризик, зокрема кредитний, є невід'ємною складовою банківської діяльності. Причина високого ризику кредитування полягає у характері самої кредитної угоди та тому, що кредитні операції становлять значну частину загального обсягу активних операцій у всіх комерційних банках.

Наукова література на сьогодні відзначає розбіжності та плутанину у розумінні сутності кредитного ризику. Теоретичне осмислення економічної природи та місця кредитного ризику в діяльності банківських установ має надзвичайно важливе практичне значення, оскільки може сприяти якісній діагностиці та проведенню своєчасних заходів для оперативного реагування з метою уникнення негативного впливу кредитного ризику та забезпечення ефективного функціонування як комерційного банку в цілому, так і процесу кредитування зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню визначення поняття "кредитний ризик", дослідженню його видів, причин виникнення та джерел походження, управління банківським кредитним ризиком присвячені праці багатьох науковців, таких як: Т. Васильєва [1], О. Дзюблюк [7], Ж. Довгань [4], А. Єпіфанов [1], С.М. Козьменко [1], Л. Прийдун [8],

Н. Ситник [6]. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, природа виникнення банківських ризиків загалом, і кредитного ризику зокрема, є дуже складною та багатогранною. Ця складність вимагає подальшого поглибленого вивчення даної проблематики, яка особливо загострилася в умовах війни.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні сутності кредитного ризику, визначенні чинників, які сприяють появі кредитних ризиків та їхніх видів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик є невід'ємною частиною банківської діяльності. Для неї, як і для будь-якої фінансово-господарської діяльності, існує висока залежність управлінських рішень від значного числа факторів і дій контрагентів. Саме з невизначеністю або з ймовірними процесами, зазвичай, асоціюється виникнення ризику, що спричинено складністю точного прогнозування майбутніх подій.

Неоднозначність інтерпретації значимого і змістовного розуміння категорії "ризик" у сучасній вітчизняній і світовій науковій літературі пов'язана зі спробою узагальнити в цій категорії сукупність різних факторів небезпеки і їхні можливі наслідки для тих чи інших видів діяльності. Часто автори намагаються поєднувати різні, іноді радикально відмінні, наукові підходи до визначення категорії "ризик". У цілому, уза-

гальнюючи наявні погляди на цю проблему, ми можемо говорити про існування двох основних трактувань даної категорії (рис. 1).

Кредитний ризик посідає одне з основних місць серед ризиків комерційного банку, адже саме від кредитування комерційні банки мають можливість отримати найбільше прибутку. Вищезазначене зумовлює необхідність своєчасного створення і ефективного використання у діяльності комерційному банку дієвої системи ризик-менеджменту. Реалізація даного завдання є неможливою без аналізу сутності кредитного ризику.

У відповідності до Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, кредитний ризик виступає ймовірністю виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів внаслідок невиконання контрагентом / боржником взятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору. Також у даній Постанові зазначено, що кредитний ризик виникає за усіма активними банківськими операціями. Винятком є лише боргові цінні папери та інші фінансові інструменти у торговій книзі комерційного банку.

Методичними вказівками з інспектування комерційних банків “Система оцінки ризиків” визначено, що: “кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком (його підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання” [2].

Принципи управління кредитними ризиками передбачають наступне трактування

поняття: “кредитний ризик – це можливість невиконання позичальником або протилежною стороною взятих на себе зобов'язань відповідно до встановлених умов” [3].

Ж. Довгань визначає кредитний ризик, як “ймовірність негативної зміни вартості активів унаслідок неспроможності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання, зокрема щодо виплати процентів і основної суми позики відповідно до термінів та умов кредитної угоди” [4].

В. Глущенко та А. Бандурка охарактеризовують кредитний ризик як ймовірність отримати збиток унаслідок несвоєчасного поверненням кредитором основного боргу, а також процентів за ним. Також кредитний ризик науковці визначають як ризик настання фінансових втрат через позичальника, невиконання емітентом облігацій або своїх фінансових зобов'язань боржником (контрагентом). Невиконання своїх зобов'язань боржником може виникнути унаслідок небажання чи нездатності виконати власні зобов'язання [5].

Кредитний ризик є притаманним для усіх видів банківської діяльності, а його результат залежить від діяльності емітентів, позичальників або контрагентів. Він виникає кожного разу, коли комерційний банк обіцяє надати кошти, позичає кошти, інвестує їх або іншим чином бере на себе ризик у відповідності до укладеного договору. Основні елементи кредитного ризику наведені на рис. 2.

Визначення природи кредитного ризику та факторів, що чинять безпосередній вплив на його виникнення, допоможе комерційним банкам ефективно контролювати ризики,

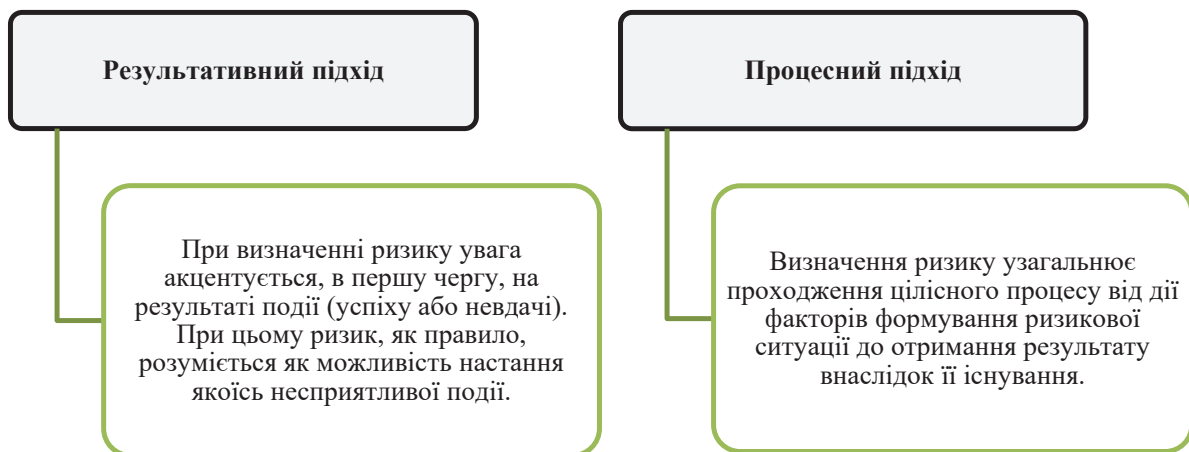

Рис. 1. Основні підходи до трактування поняття “ризик”

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Рис. 2. Основні елементи кредитного ризику комерційного банку

Джерело: побудовано автором за даними [6]

визначати допустимі рівні ризику та управляти ними, а також мінімізувати вплив таких ризиків на діяльність комерційних банків.

Дослідження наукової літератури дозволило узагальнити класифікацію кредитних ризиків комерційних банків (рис. 3).

Розглянемо чинники, котрі спричиняють виникнення кредитного ризику. Кредитний ризик виникає у зв'язку зі змінами у функціонуванні комерційних банків, недостатнім контролем за кредитною діяльністю, порушенням відповідальності позичальника через дії, що не залежать від нього тощо [3].

Л. Прийдун [8] та О. Дзюблюк [7] виділяють наступні фактори, що спричиняють появу кредитного ризику:

- внутрішні (мікроекономічні), тобто контрольовані (визначаються специфікою діяльності комерційного банку);

- зовнішні (макроекономічні), тобто неконтрольовані (дані ризику є об'єктивними і не піддаються впливу комерційного банку).

Також кредитні ризики можна поділити на ті, які пов'язані з:

- зовнішніми факторами, котрі впливають на діяльність позичальника (наприклад, зміну в його соціальному статусі);

- позичальником (неефективна роботи клієнтів, котрі отримують кредити; особисті фактори позичальника);

- банківською установою (операційне середовище; форс-мажорні обставини; галузеві фактори; регіональні фактори; правові; організаційні та інформаційні фактори; неякісна кредитна політика; кадрові; методичні; адаптивні; технічні; фінансові);

- окремими кредитами (об'єктивні ризики та ризиків, котрі пов'язані із заставою).

До основних макроекономічних факторів можна віднести:

- операційне середовище (стабільність національної валюти, країна – рівень ВВП, інституційний сектор та розвиток фондового ринку, розвиток ринкових відносин, використання технологій тощо);

- форс-мажорні обставини (кризи, стихійні лиха);

- регіон (регіональні дотації, економічний розвиток, соціальне становище населення регіону/країни);

- галузеві фактори (кількість підприємств галузі, деталі та характеристика виробництва тощо).

За спрощеною ідентифікацією та ступенем прояву всі мікроекономічні фактори поділяються на тактичні та стратегічні, що відповідає організаційній структурі системи управління кредитними ризиками комерційного банку. У зв'язку з цим, на стратегічному рівні комплекс мікроекономічних факторів включає ті, котрі

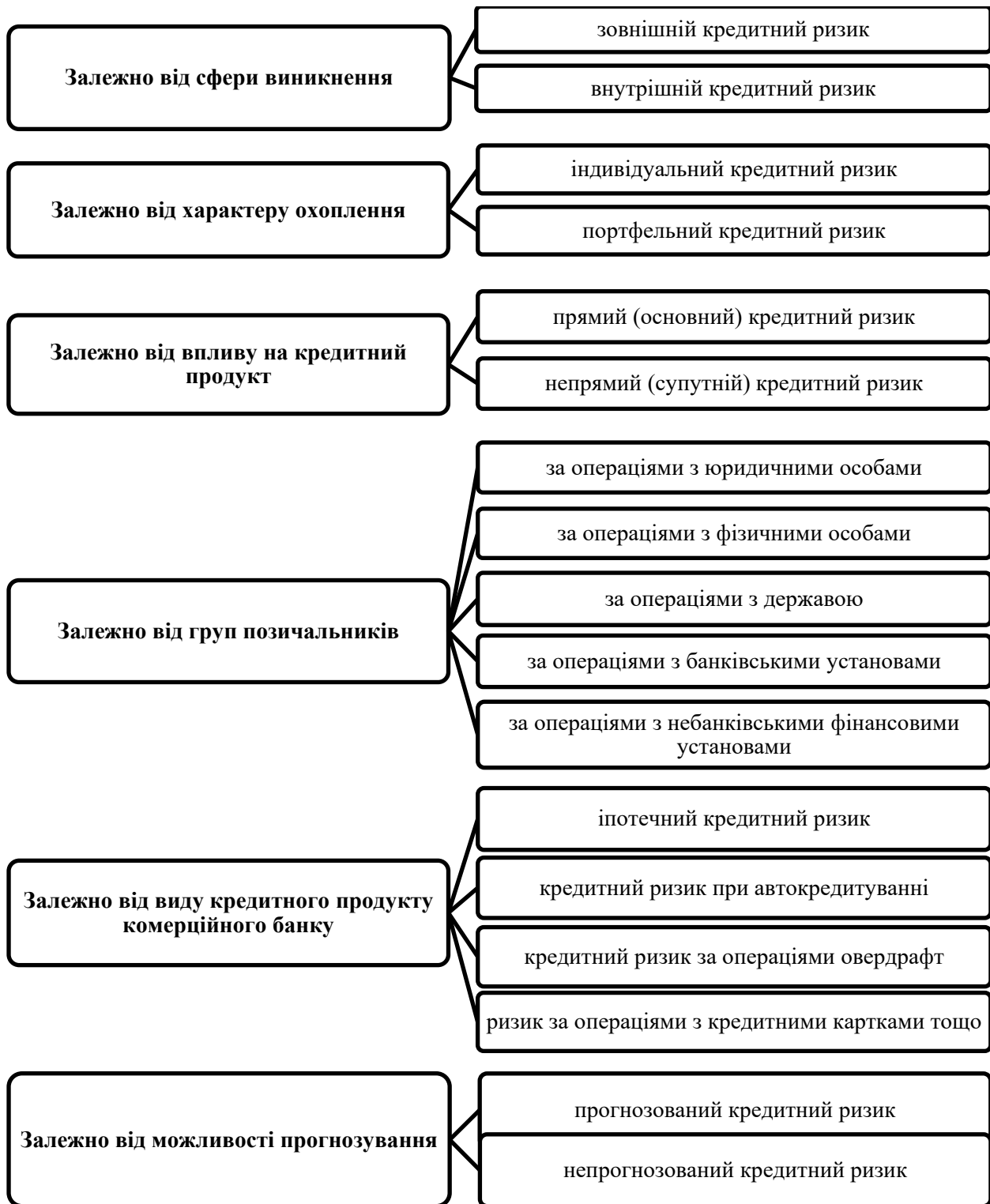

Рис. 3. Види кредитних ризиків комерційних банків

стосуються недоліків організаційної структури, методології та підходу, інформаційно-правового забезпечення, кредитної та кадрової політики, формування кредитних послуг і продуктів, маркетингу комерційного банку.

Отже, можна зробити висновок, що займаючись кредитуванням, комерційному банку

варто ретельно вивчати потенційні ризики, а також приймати до уваги чинники, які призводять до нестабільного функціонування установи загалом.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Отже, кредитний ризик є характерним для всіх сфер банків-

ської діяльності, і його наслідки залежать від дій емітентів, позичальників або контрагентів. Він виникає кожен раз, коли комерційний банк зобов'язується надати фінансові ресурси, позичає кошти, інвестує їх або ухвалює інші рішення, що вимагають прийняття ризику відповідно до умов укладеного договору.

Враховуючи нові загрози та виклики, які виникають останнім часом перед вітчизняною банківською системою, в тому числі і у сфері управління кредитними ризиками комерційних банків, вдосконалення теоретичного підґрунтя щодо сутності, видів та чинників виникнення кредитних ризиків комерційних банків не втрачає своєї актуальності. Розуміння природи кредитного ризику та ідентифікація факторів, які безпосередньо впливають на його виникнення, є ключовим для комерційних банків у ефективному контролі ризиків. Це допомагає визначити припустимі рівні ризику, управляти ними та мінімізувати їх вплив на функціонування комерційних банків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єпіфанов А.О., Васильєва Т.А., Козьменко С.М. та ін. Управління ризиками банків : монографія / за ред. А.О. Єпіфанова. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. 283 с.
2. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text>
3. Принципи управління кредитними ризиками. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_035#Text
4. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку : підручн. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2017. 512 с.
5. Koulafetis P. Modern credit risk management. London, 2017. 246 p.

6. Ситник Н. та ін. Банківська система. Львів, 2020. 580 с.

7. Дзюблук О. Сучасні аспекти розуміння сутності і ролі кредиту як економічної категорії. *Світ фінансів*. 2010. № 1. С. 7–16.

8. Прийдун Л. Теоретичні аспекти визначення сутності кредитного ризику банку. *Економічні науки : збірник наукових праць*. 2012. Вип. 8. С. 233–244.

REFERENCES

1. Jepifanov, A. O., Vasylyjeva, T. A., Kozjmenko S. M. and oth. (2012), *Upravlinnja ryzykamy bankiv* [Risk management of banks], DVNZ "UABS NBU", Sumy, Ukraine.
2. The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine (2004), "Methodological guidelines for bank inspection "Risk assessment system", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text>
3. The official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine (2004), "Principles of credit risk management", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_035#Text
4. Dovghanj, Zh. M. (2017), *Menedzhment u banku* [Management at the bank], Ekon. dumka TNEU, Ternopilj, Ukraine.
5. Koulafetis, P. (2017), *Modern credit risk management*, London, UK.
6. Sytnyk, N. and oth. (2020), *Bankivjska sistema* [Banking system], LNU ime- ni Ivana Franka, Lviv, Ukraine.
7. Dzijubljuk, O. (2010), "Modern aspects of understanding the essence and role of credit as an economic category", *Svit finansiv*, vol. 1, pp. 7–16.
8. Pryjdun, L. (2012), "Theoretical aspects of determining the nature of the bank's credit risk", *Ekonomichni nauky: zbirnyk naukovykh pracj*, vol. 8, pp. 233–244.

Стаття надійшла до редакції
23 листопада 2023 р.